

Дневник

(стенографски)

на

XIX^{то} обикновено Народно събрание

Втора редовна сесия

17. заседание, среда 30 ноември 1921 г.

(Открито от подпредседателя Г. Марков в 3 ч. 15 м. след пладне)

Председателстваващ Г. Марков: (Звъни) Моля секретаря г. Ветовски да провери присъстващите г. г. народни представители.

Секретар Х. Ветовски (з): (Прочита списъка. От заседанието съж отсъствували следните народни представители: Ариф Агушев, Димитър Анастасов, Иван Ангелов, Стефан Бакърджиев, Константин Бозвелиев, Цоню Бръшлянов, Вълко Гарвански, Иван Гешов, Никола Гешов, Мехмедали Исмаилов Гюзелев, Георги Дамянов, Петър Димов, Михаил Донсузов, Логин Дончев, Станю Златев, Антон Иванов, Никола х. Иватов, Коста Илиев, Иван Ковачев, Никола Ковачев, Станю Коев, Васил Коларов, Тони Кортенски, Жико Липков, Александър Людсканов, Рашко Маджаров, д-р Никола Максимов, Александър Малинов, Атанас п. Манолов, д-р Ганчо Марков, Цоню Матов, Георги Минев, Петко Палиев, Кръстю Пастухов, Христо Пенчев, Тодор Петров, Димитър Попов, Минко Радковски, Никола Сапунджиев, Митю Семов, Коста Сидеров, Иван Симеонов, Алекси Сираков, Димитър Стоев, Стефан Тодоров, Желю Тончев, Георги Точев, Хюсни Хасанов, Димитър Христов, Кънчо Чамев, Александър Чапрашиков, Крум Чапрашиков, Юрдан Юрданов и Ангел Янев)

Председателстваващ Г. Марков: (Звъни) От 216 народни представители присъствуват 96 души. Има законното число народни представители.

Обявявам заседанието за редовно.

Бюрото е разрешило отпуски на следните г. г. народни представители:

На врачанския народен представител г. Горан Петков 6-дневен отпуск, считан от 2 декември, по домашни причини;

На пловдивския народен представител г. Костадин Караджков извинява отсъствието му на 1 и 3 октомври, 2 дни;

На врачанския народен представител г. Иван Симеонов — 4-дневен отпуск по болест;

На русенския народен представител г. Димитър Анастасов — едnodневен отпуск, считан за 30 ноември, по домашни причини;

На старозагорския народен представител г. Ламби Кандев извинява отсъствието му на 28 ноември, направено по домашни причини;

На плевенския народен представител г. Иван Гетов извинява отсъствието му за 23, 24, 25 и 26 ноември, по домашни причини;

На търновския народен представител г. Никола Пенев извинява отсъствието му от 25 ноември, направено по домашни причини;

На народния представител г. Минко Радковски — 5-дневен отпуск по домашни причини, считан от 30 т. м.;

На софийския народен представител г. Георги Дамянов — 10-дневен отпуск, считан от 30 ноември, по болест;

На народния представител г. Кънчо Чамев — 3-дневен отпуск, считан от 30 ноември, и

На народния представител г. Иван Ангелов — 7-дневен отпуск, считан от 28 ноември.

Съобщавам на народното представителство, че съж постъпили следните законопроекти:

От Министерството на търговията, промишлеността и труда, отделение за търговия и промишленост, предложение да се приеме на държавна служба чехословашкия подданик Рудолф Браун;

От Министерството на правосъдието, отделение гражданско, законопроект за изменение на чл. 221 от закона за углавното съдопроизводство;

От Министерството на финансите, отделение за преките данъци, законопроект за изменението и допълнение закона за данъка върху общия доход;

От Министерството на финансите, отделение за бюджета и отчетността, законопроект за допълнение закона за унищожаване повредените отчетни книжа във Върховната сметна палата и признаване отчетниците по тех за издължени.

Тия законопроекти ще бъдат отпечатани, ще се раздадат на г. г. народните представители и ще бъдат след това поставени на дневен ред.

Минаваме към дневния ред — продължение разискванията по законопроекта за държавните служители на първо четене.

Има думата по законопроекта народния представител г. Димитър Нейков.

Д. Нейков (с): (От трибуната) Г. г. народни представители! Чиновническият въпрос, който е предмет на разглеждане в няколко заседания от страна на Народното събрание, е бил всекога един от най-злободневните въпроси. Той прилича на една гангрена, която от време-навреме се разкрива и задава страх на правителствата, във времето на които се разкрива тя, които, обаче, прибързват само с едни леки закряшки да се откъват от него, без да прибегнат към едно по-решително разрешение. Този въпрос е тормозил миналото, той измъчва, той задава грижи и на настоящето; той задава грижи на настоящето правителство, на настоящата Камара; той застрашава, ако щете, бъдещето, ако не бъде разрешен в едно най-скоро време по-основно. Правени са опити много пъти от разните Народни събрания за неговото разрешение, обаче със съжаление трябва да се констатира, че той не е бил разрешаван сполучливо по простата причина, че неговото разрешение иска едни по-основни, по-радикални реформи в нашия политико-обществен живот, каквито реформи обикновено нашите правителства не са били наклонни да ги дадат, да ги направят. Ето защо, колкото пъти се е зачеквал в един или друг смисъл чиновническият въпрос, било по отношение чиновническите заплати, било по отношение стабилитетата на държавните служители, все се е прибегвало към временни, към палиативни мерки, без да е имало една склонност, едно желание дори за неговото по-радикално разрешение.

Пита се: настоящият законопроект, който правителството ни дава за разрешението на чиновническият въпрос, дава ли поне едно относително разрешение на трудния, злободневния чиновнически въпрос? Аз имам куража още от самото начало да ви заявя, че макар с настоящия законопроект, респективно с неговите таблици, да се увеличават заплатите на държавните служители, въпроса за техното материално възнаграждение не се разрешава; а по отношение на другите клаузи, на другите положения, които съдържат законопроектът, не само че не се разрешават редицата въпроси, които очакват едно бързо разрешение, но с настоящия законопроект се връщаме назад. Той е един назадничав, той е един реакционен законопроект.

От земеделците: Хайде-де! Много го пресили. (Веселост)

Д. Нейков (с): Аз ще имам случай по-нататък, когато ще разгледам отделните негови клаузи, да се обясня. (Възражения от земеделците) И тогава ще видите, ако вашия смех произтича или има в основата си едно разбиране, едно желание да разрешите този въпрос, дали е справедлив смеха ви или е смех, който се дължи на едно неразбиране на работата или на едно лекомислено гледане на чиновническият въпрос.

От земеделците: Брей!

Д. Нейков (с): Земеделското правителство, г. г. народни представители, още в началото, когато пое властта, със специален манифест към българския народ или, по-право, възвание, подписано от седем души министри на земеделското правителство, покрай другите положения, които се наемаше да разреши в нашия държавен и обществен живот, се задължаваше да съкрати държавните служби и да удовлетвори справедливите искания на държавните служители, да заложне с всички средства да се бори против спекулата и контрабандата и да спомогне за поевтиняването на живота. Макар че от тогава са се изменили вече близо две години, ние виждаме, че земеделското правителство и земеделската Камара, която ето вече две години работи, не са си изпълнили своите обещания нито по единия, нито по другия пункт на своето възвание; не са изпълнили възвестената към българския народ политика и програма, тъй като нито спекулата е премахната...

А. Стойчев (з): Дали не разбираш или така искаш да приказваш?

Д. Нейков (с): Какво искаш да разбира, дедо Стойчев? Дали искаш да кажеш, че земеделското правителство е премахнало спекулата и съжпотията? Дали искаш да ме убедиш с своето викане, че действително животът е станал по-евтин, отколкото миналата година, когато беше издадено това възвание? Дали че спекулата се шири в по-малък размер, отколкото се е ширила миналата година?

Дали положението на българските държавни служители днес е по-добро, макар че вие им дадохте еднократна помощ, макар че вие миналата година гласувахте извънреден кредит от 80 милиона лева, за да засилите заплатите на чиновниците? И дали техното положение, днес, дедо Стойчев, е по-добро, в сравнение с миналото?

А. Стойчев (з): Кажете колко да им дадем, за да стане по-добро?

Д. Нейков (с): Ще кажа, защото тукмо затова съм се качил тук, на трибуната. Имайте търпение!

А. Стойчев (з): За всички в България земеделското правителство прави възможното, което може да стане. Съгласете се, че невъзможното не може да стане. Невъзможното и вие не можете да направите.

Д. Нейков (с): Г. г. народни представители! Това е бил стереотипният отговор на всички правителства и Камари, който са давали на българското гражданство и на българския чиновник: че няма възможност да се направи нещо повече. Както всекога са отговаряли правителствата на България, така сега и Вие отговаряте, че държавата няма възможност, няма средства да помогне на чиновниците, да разреши чиновническият въпрос.

А. Стойчев (з): Г. Нейков! Държавата, доколкото може, се труди. Нали видите?

Д. Нейков (с): Ако вие, г. г. народни представители от болшинството, днес давате този отговор, че няма средства, няма възможност, вие го давате тогава, когато вие сами със собствените си ръце гласувате в бюджета близо един милиард лева за българския милитаризъм, за българския монархизъм и за други непроизводителни цели. Това показва, че вие лекомислено гледате днес на въпроса, а също така, че вие днес сте най-малко склонни да дадете едно справедливо разрешение на този въпрос.

Председателстващ Г. Марков: Нема такава работа.

Д. Нейков (с): В редовния бюджет за 1920/1921 г., г. председателю на Камарата, се гласува близо един милиард лева за милитаризма, за монархизма и за други непроизводителни цели.

Некой от земеделците: Не е верно!

А. Ляпчев (д): Как да не е верно!

Д. Нейков (с): Кръглю един милиард лева!

Некой от земеделците: Верно ли е, г. Ляпчев?

А. Ляпчев (д): Да, верно е!

Председателстващ Г. Марков: Моля, оставете оратора да говори.

Д. Нейков (с): Верно е, и това ще ви каже, както г. Ляпчев, така и г. министър на финансите, така и всеки от вас, който се е интересувал, който е следил дебатите в Камарата или най-малко поне е прочел закона за бюджета. Иначе, нямаше да ми се правят тези неуместни възражения.

Верно е, г. г. народни представители, че с новата таблица към законопроектът за държавните служители се дава едно чувствително увеличение на чиновническите заплати. Мога и трябва да кажа, че заплатите по настоящата таблица се почти удвояват. Чиновниците от първа категория по старата таблица получаваха заплатата 400 л., а по новата се дава първоначална заплатата 800 л. Чиновниците от шеста категория по старата таблица получаваха 150 л., а по новата таблица 300 л. — значи почти двойно. Питам се аз, обаче, разрешава ли се с това чиновническият въпрос по отношение на чиновническите заплати, т. е. дава ли се онзи минимум, онова необходимо нещо от средства, за да може държавният служител днес не като интелителен гражданин, а като човек да живее? Не се дава, г. г. народни представители!

Некой от земеделците: Според теб не се дава.

Д. Нейков (с): Защото днешните 300 л., които вие давате на държавните служители като първоначална заплата, не са повече, решително те са по-малко, отколкото 150 л., които вие дадохте на същите държавни служители през миналата година, заради туй, защото в сравнение с миналата година, тази година, особено тази есен, отначалото на септември, октомври, ноември до ден-днешен цената на всички продукти в България се е увеличила и продължава да се увеличава. А вие, като Камара и правителство, не сте в състояние да кажете къде ще спре спекулата, кога ще спре повишението на цените.

Ю. Вълков (з): Не само ние, ами никой не може да каже това. И Господ от небето да слезе и той няма да ви го каже.

Д. Нейков (с): Вземете, напр., продуктите от първа необходимост, каквито са месото, яйцата, хляба, сиренето, маслото и всички други мазнини, напоследък и хляба: те увеличиха своите цени двойно. Днес спекулата, казвам ви, крачи с много по-бързи крачки, с много по-бърз темп в сравнение с миналите месеци и миналите години. И никой у нас — думата е за управляващите фактори в страната, правителство и Камара — не се стреска от това, не прибегва към по-радикални мерки, за да може, ако не да се премахне спекулата и скъпотиата, то поне да се наложи известен застой в това отношение и да се даде едно спокойствие поне на гладуващите български държавни служители и на другото българско непроизводително население, което днес е в безпокойствие за утрешния ден, понеже не знае докъде, до какви размери ще достигне скъпотиата и спекулата.

От друга страна, г. г. народни представители, настоящата таблица е неадекватна и в друго отношение, а именно в несправедливото разпределение на различните длъжности в категории, класове и групи и извънкатегории. Който от вас е прочел таблицата, ще види, че чиновниците са разделени на категории, на групи и на класове, а една част от тях са поставени и в извънкатегории, обаче не са взети пред вид, г. г. народни представители, редица обстоятелства от значение за поставяне на една или на друга служба в една или в друга категория. Напр., не е взето пред вид как се изпълнява една служба: дали чиновниците, които я изпълняват, са в движение или пък те са постоянно местослужене, т. е. прекарват един редовен, един постоянен канцеларски живот; не е взето пред вид дават ли различните служби на своите изпълнители и странични доходи, странични възнаграждения, каквито голяма част от службите дават на своите изпълнители, на държавните служещи и на държавните чиновници. Напр., лекарите си имат странични доходи; чиновниците от банката имат странични доходи — 5%, струва ми се, възнаграждение получават те, което в края на крайщата се равнява на едно възнаграждение в повече равно на два или три служебни месеца. И затова за чиновниците по банката се казва, че те получават 13-а, 14-а, понекогаш и 15-а заплата. Не е взето пред вид, че изпълнителите на други служби, каквито са, напр., ветеринарните лекари, имат такива странични доходи, странични възнаграждения: те добиват, покрай всичко онова, което получава държавния служител, и възнаграждение от общините за надзора, който упражняват върху кладниците. И редица още странични възнаграждения, които получават заплатите на чиновниците не са се имали пред вид от комисията, която е изработила настоящите таблици, както и от правителството, което внася тия таблици в Народното събрание. Аз се надевам, г. г. народни представители, че вие поне — последната инстанция — ще бъдете по-внимателни и ще покажете готовност да коригирате тези нещатности, да коригирате тези несправди, тъй да се каже, които са в законпроекта. Не са взети пред вид, понатаатък, безплатните данъци, които се дават на голяма част от чиновниците. Напр., на офицерите се дават една, две и три данъци; миналата година те са намалени на две, на една; дават им се същевременно на намалени цени материали за обувки, за облекло и т. п. — нещо, което не се дава на другите държавни служещи. И въпреки това, част от тия офицери в сравнение с другите държавни служещи са поставени извън категориите; другите са поставени в категории, които им осигуряват едно сравнително — въпросът е само за сравнително — по-ниско съществуване. Незадоволителността, г. г. народни представители, на таблиците се състои в това, че комисията и правителството са все още произволно пришиват, придават на различните служби добавъчни възнаграждения, наре-

чени възнаграждения за службата, и отделни едни възнаграждения, наречени професионални възнаграждения. Аз няма да бъда голословен — ще си послужи с примери от таблиците.

Първата категория от настоящите таблици съдържа 255 вида служби, от които 240 получават прибавък за длъжността, а само 15 вида служби не получават прибавък. На всички чиновници от I категория — тези, които получават 800 л. и над 800 л. — се прибавя по едно добавъчно възнаграждение минимум 100 л. и максимум 500 л., едно добавъчно възнаграждение, което се движи от 100 л. до 500 л., и не се дава само на 15-и вида служби. И в тия 15 вида служби на първо място са — кои мислите? — учителите, оная категория български граждани, които и в миналото, и в настоящето са били най-много пренебрегнати и най-много онеправдани.

Н. Динев (в): Забравихте ли, че им опущат жилище и други работи?

Д. Нейков (с): Служители от първа категория, на които не се дава добавъчно възнаграждение, освен учителите, са и библиотекарите в Софийската народна библиотека, в Университетската библиотека, асистентите в Народния музей, и т. н. и т. н. — вероятно, служби, които по един или друг начин не са могли да бъдат представени в съответната комисия, която е изработила настоящите таблици, за състава на която, ако ми остане време, ще говоря към края на своите бележки.

Онова, г. г. народни представители, което трябва да забележите, то е, че от всички видове служби на чиновниците от VI категория, т. е. ония, които получават 300 л., ония, които са най-слабо платени, в която категория има 26 вида служби, само 15-те имат прибавък за длъжността, а 11-те вида нямат прибавък. Всички стражари, кантонери, чистачи, служители по железниците, всички хора на ежедневия, непосилния, ако щете дори, физически труд, труд свързан с редица рискове за техния живот, за техния здраве — те са лишени от добавъчно възнаграждение към службата. Както виждате, докато от 250 вида служби в първа категория — най-добре платените чиновници — 240 вида получават добавък от 300—400—500 л., тук, в VI категория, едва 15 вида служби получават един добавък — от колко сметате? — само от 30 до 70 л., максимум 100 л. Значи на ония, които имат повече — въпросът е, повтарям, само за едно сравнение — дава им се повече, много повече, и то на всички, а на ония, които имат малко, което малко е existens-minimum, който не им дава да съществуват, или не им се дава нищо като добавък, или онова, което им се дава, е много по-малко в сравнение с онова, което се дава на по-висшите чиновници.

Петата категория в таблиците съдържа 50 вида длъжности. От тия 50 вида служби само 22 вида са с прибавък към заплатата, а 28 са без прибавък. Значи повече от тях са без прибавък към заплатата.

Четвъртата категория съдържа 100 вида служби, от които 53, почти 50%, получават прибавък към своята заплата, а само 47 вида не получават прибавък. Виждате, че колкото се отива по-нагоре, числото на ония, които получават прибавък, се увеличава.

Третата категория има 230 вида служби, от които 169 вида получават прибавък към своята заплата, а 61 вида служби не получават прибавък. Както виждате разликата е все по-голема.

В втората категория има 32 вида служби, от които 20 вида получават прибавък, а 12 вида не получават никакъв прибавък.

И най-после, за да завърша, казах ви и ще повтора, от първата категория чиновниците само от 15 вида служби не получават прибавък към своята заплата.

Забележете, г. г. народни представители, че тази неправда, тази несправедливост не се свърша догук. Като обхриете най-накрая таблиците на стр. 140, ще видите, че на същите тези чиновници, които получават прибавък към своята заплата, дава им се по един нов прибавък, наречен месечен професионален прибавък. И то ето как им се дава. На чиновниците от първата категория и извън категориите, и то само на същите и инженерите от всички специалности и архитекти, свръх заплатата, свръх добавъка от службата дава им се един нов добавък, наречен професионален добавък, равен на 300 л. месечно. После, дава се по 150 л. също така наречен професионален добавък на чиновниците от първата и втората категории, като се изброяват: аптекарите, лекарите, зъболекарите, ветеринарните лекари, медицинските лекари и служителите

лите в банкните. И най-после само на няколко поредни номера, само на няколко вида служби, които сж — може да ви ги изброя — 19 вида, от другите категории се дава един добавък, наречен професионален прибавък само от 75 л.

Ето, г. г. народни представители, дефектите, неправдите, които настоящите таблици за заплатите на държавните служители съдържат. Според мене, ако вие искате да дадете една по-справедлива таблица трябва при второто четене или при разглеждането на законопроекта в комисията да бъдат премахнати тия неправди, като се даде на всички чиновници добавък, ако те имат нужда от такъв, или пък като се повишат заплатите на всички чиновници от VI, V, IV категории, па дори и ония от III категория, тъй като техните заплати сж под ония минимум от средства, които сж необходими за съществуването на един човек. Ако вземем да обобщим в един пример онова, което се дава в повече за ония чиновници, които получават прибавките, наречени прибавки към службата и прибавка за професията, ще имаме следното нещо: един мирови съдия с висше образование, от когото се иска стаж, ще получава дървоначална заплата 800 л., добавък към службата 200 л., професионален добавък 300 л. или всичко ще получава месечно 1.300 л.; един гимназиален учител, който е свършил тоже университет, който е губил тоже четири години и е харчил сжщите средства, за да добие своето висше образование, който е стажирал една година на държавата, ще получава само заплата 800 л., мировия съдия — 1.300 л.; гимназиалният учител с еднакъв пенз, с еднакъв риск, ако щете, в службата, ще получава заплата близо малполовината, отколкото получава мировия съдия. Според мене, това е едно заобикаляне, г. г. народни представители, на въпроса. Вие обещахте, г. министра на финансите, когато се разглеждаше закона за шародната просвета, обеща, че заплатите ще бъдат приравнени, че другите вишести, които получават по-малка заплата от заплатата на съдиите, ще бъдат повишени, за да се приравнят сжс заплатите на съдиите, но, вместо това, ние виждаме днес с предлаганите ни таблици да се прибегва към една хитрина, към една плоска хитрина, към една непростена, според мене, хитрина: и на едни, и на другите да се дава 800 л.: но на първите, съдиите, се дават и два вида прибавки: прибавка към службата и прибавка към професията, които дават една почти двойна заплата в сравнение с заплатата на гимназиалния учител.

В таблиците, г. г. народни представители, има редица несъобразности; има, напр., практиканти, наредени в една служба, получават месечна заплата 200 л.; други практиканти или чиновници по същото ведомство — въпросът е за железниците — получават месечно възнаграждение 250 или 300 л. Напр., на стр. 68, поредни № № 192 и 193, където подинспекторите по движението получават добавък към заплатата за службата сж 250 л., техните подведомствени чиновници — подначалници и началници на влагалница, на гари, Софийската гара — получават добавъчно възнаграждение повече от първите. Но не би ни стигнали, г. г. народни представители, не само тия 15 минути, с които разполагаме, за да разгледаме набързо тия таблици, но не биха ни достигнали три часа, за да можем да разгледаме по-основно онова, което се съдържа в тях, и да изкажем мислите, които сж необходими за поправката на тия таблици, за изхвърляне на тия несъобразности, на неправдите, които сж легнали в основата им. Г. г. народни представители! От онова, което казах, от скжпотията, която цари в живота, скжпотия, която не се отрича от никого, включително и от правителството, което я признава, и на няколко пъти я призна в мотивите към различни законопроекти, ясно е, че държавните служители, особено ония от VI, V и IV категории не се възнаграждават достатъчно от държавата; тем не се дава онова, което им е потребно, за да могат да издържат себе си и своите семейства, за да могат да проживеят като хора, да могат да харчат за храна, за облекло, за жилище и за обща. Следователно на правителството и на Камарата предстои важната задача да се замислят и да дадат едно рационално, едно по-разумно разрешение в смисъл да се дадат по-големи заплати на чиновниците от първите три категории, за да има едно по-големо съответствие между скжпотията, която цари в живота, и между онова, което получават чиновниците от първите три категории. Като имате пред вид, че чиновниците в тия три категории сж близо 80% от общото число на всички чиновници в България, вие виждате колко по-голема е тогава задачата и длжността на Народното събрание и на правителството да

дадат едно по-основно и едно по-големо възнаграждение на чиновниците, които влизат в тия три първи категории. Онова, г. г. народни представители, което е най-належащо да се направи от правителството и от Народното събрание, то е час по-скоро да се вземат всички ефикасни мерки — едни или други, то е ваша работа, властта е ваша и вие сте в сила да изберете едни или други мерки — за да намалите скжпотията и да внесете едно по-големо спокойствие в редовете на широките народни маси в България, включително и българските държавни служители, които изпитват, тъй да се каже, най-много ударите на тази спекула и тази скжпотия.

В. Драганов (з): Защо не посочите по кой начин?

Д. Нейков (с): По кой начин ли? Един начин, напр., г. Драганов, е да се спре износа на храните.

Некой от земеделците: На яйцата, на кашкавала, . . .

Д. Нейков (з): Вие разрешихте миналата година износа на всевъзможни продукти: масло, сирене, яйца, храни и се мотивирахте — и в законопроекта, и чрез своите оратори — че правите това разрешение, за да подобрите българската валута. В резултат, обаче, г. г. народни представители, вие получихте едно ново катастрофално спадане на българската валута. Така че това възражение съвсем не е състоятелно.

В. Драганов (з): Не бехте ли Вие човека, който от трибуната казваше, че ако се разреши износа, ще се подобри положението?

Д. Нейков (с): Аз сжм готов да отговоря на всички възражения, когато те ми се правят, след като изтече едночасовото време и ако г. председателя ми разреши да отговоря.

Та, казвам, онова, което сте длжни да направите, то е да спрете износа на храните, . . .

В. Драганов (з): Той беше спрен.

Д. Нейков (с): . . . на варивата, на яйцата, на сиренето, на кашкавала, на мазнините — продукти, които сж необходими за живота преди всичко на българските граждани.

Б. Гжрбов (з): А на селянина дайте да яде коприва!

Д. Нейков (с): Разбира се и на селянина, защото и селяните сж български граждани. И второ, г. г. народни представители, редом с увеличението на заплатите, за да дадат те потребния ефект, за да бъдат те резултатни, вие сте длжни да нормирате цените на редица продукти, . . .

Б. Гжрбов (з): Да!

Д. Нейков (с): . . . които се произвеждат в България, за да могат те да бъдат достъпни на бедното работно население, а не да имаме този скандал, който имаме днес — едно яйце да се продава на цена 3½—4 л.! Питам ви аз: колко български държавни служители, колко български работници днес могат да си купят за своите нужди и за нуждите на своите семейства, напр., 2—3 яйца, които сж една необходима храна за живота на българския гражданин? Ето, г. г. народни представители, вие, които ми възравявате, мерките, които се налагат на властта и на правителството.

По-нататък, за да бъде увеличението на заплатите ефикасно, да даде то своите резултати, вие сте длжни да дадете на нормирана цена някои поне от материалите и продуктите, потребни за живота на българските държавни служители. Можете да му ги дадете като откриете с помощта на държавата, с помощта на общините, с помощта на окръжите . . . (Възражения от земеделците) — Моля ви се, недейте ме смущава. Г. председателю! Най-после направете им бележка. Ще имат думата след мене; нека говорят тогава.

Председателстващ Г. Марков: (Звжн) Моля Ви се, г. Гжрбов!

Д. Нейков (с): Да откриете държавни, общински и окръжни магазини, които да бъдат снабдени от държа-

вата, или с помощта на общините или окръжите, с продукти и материали, потребни за чиновниците, материали, купени от държавата направо от производителя — ако е дума за платове, те да бъдат купени от фабрикантите — да бъдат складирани в тия държавни магазини и в последствие, по един или друг начин, да бъдат раздавани на държавните служители на коstumата цена на държавата, като по този начин се избегне онази спекула и ония големи печалби, които вземат посредниците между производителите и консоматорите — търговците.

Редица още мерки, г. г. народни представители, от първостепенна важност се налагат на вашето внимание, които мерки, ако вие не въведете, това значи, че вие само си играете на законодателстване, че вие не гледате сериозно на чиновническия въпрос и че вие така напослуки давате на чиновниците по 100—200—300 л. в повече заплата, без да имате пред вид как тежко живее чиновника и как е в невъзможност да изхранва себе си и своето семейство.

Г. г. народни представители! Ако и законопроекта в тази си част, по отношение материалното възнаграждение на държавните служители, да има известни недостатъци и с всичките си тия недостатъци той ни задължава да гласуваме за него, защото все-таки на чиновниците утре ще им се дава нещо повече от онова, което им се дава днес, то останалите положения в законопроекта не търпят критика; те сж, както казах в началото на моите възпителни думи, реакционни, назадничави, и дори само заради тях трябва да се отхвърли, трябва да получи неодобрение целия настоящ законопроект. (Възражения от земеделците) Аз съм уверен, че ония от вас, които така охотно правят своите възражения, че сж прочели цято табличките за заплатите на държавните служители, нито самия законопроект, ами само правят такива празни възражения, за да създават настроение и да правят демагогия било пред другарите си, било пред публиката, а аз бих очаквал от тия, които правят тези възражения, да вземат думата и да дойдат на това място, или пак от местото си да направят нужната критика. (Възражения от земеделците)

Председателстващ Г. Марков: Моля, недейте пресича оратора, г. Гърбов!

Б. Гърбов (з): Аз съм вземал думата. Не ме е страх и от трибуната да си кажа думата.

С. Костурков (р): Малко сарж-сабур!

Д. Нейков (с): Толкова голем човек как ще го е страх! Страх ти е децата!

Г. г. народни представители! В предлагания нам законопроект с една последователност, с една упоритост дори аз бих казал, е прокаран оня дух на подчиненост, на иерархичност в държавните служби, които не ще позволи на българския държавен служител да прояви инициатива и способност в поверената му служба. Правителството, пак и комисията, сж застанали върху разбиранието, че държавния служител ще бъде по-полезен на държавата, че държавната дисциплина, ако щете, ще бъде запазена по-сигурно, когато в законопроекта се предвидят редица наказателни положения, които да застрашават българските държавни служители с разни наказания, включително с преместване и уволнение. Застанало на тази база, правителството си е губило времето да определи отношенията на чиновниците един към друг и особено отношенията на чиновниците към техните началници, като е забравило, че базата за разрешението на чиновническия въпрос е една и неизменна; а тя е: да се гарантира материалното възнаграждение на българските държавни служители, от една страна, и от друга — да се даде един стабилитет в техната служба. Настоящия законопроект сдържа редица смешни дори положения: в него е казано, напр. — немам време да ви цитирам — как е длъжен държавния служител да се обръща към своето начальство, каква поза да има пред него, как да му казва — на име ли, или „г-н началник“, или г. Х, или г. У. В него, ако щете, е вмъкнато — в чл. 17 — едно постановление, което буди както смех, така и сжжаление у всекиго, който го прочете: Там е казано: (Чете) „Лице, което за пръв път се назначи на държавна служба, е длъжно преди да възгъне в длъжност, да положни пред прекото си начальство следната клетва: „Кълина се в името на единияго Бога, че ще пази свето и ненарушимо законите на държавата, ще изпълнявам длъжността си без всеко пристрастие, ще пази тайните по служба и ще шотствам във всичко честно и справедливо, като помня, че за всичко ще давам

отчет пред Бога и пред законите. Амин“. Ето, г. г. народни представители, едно смешно, едно будяще сжжаление положение в законопроекта!

В. Драганов (з): Туй ли е смешно! Аз сжжалявам, че един стар учител е излезли на трибуната да казва, че е смешно един чиновник да дава клетва, че ще служи честно и почтено на държавата. Това е позор!

Председателстващ Г. Марков: (Звъни) Моля!

Д. Нейков (с): Тогава аз бих препоръчал на правителството и на г. Драганова да затворят законопроекта и да кажат: щом държавния служител е дал клетва пред Бога и закона, че ще служи честно и почтено, тогава нема тужда от нищо друго! Има ли по-смешно положение от това, г-да? Не е ли това един анахронизъм, една отживялелица? Та клетвата представлява ли каква гаранция, че чиновника ще изпълнява честно и почтено службата си?

Г. Колев (з): Вземете пример от комунистите — след като се клепа, сега кротуват!

Д. Нейков (с): Ако не премахнете всички ония условия, всички ония причини, които накарват чиновника насила да отстъпва от желанието да служи честно и почтено на държавата и докато не премахнете всичките тия условия и причини, то не една клетва, ами триста клетви да даде чиновника, ще служи пак тъй, както му диктуват ония условия, всред които живее. Ето смешното, ето глупостта на тая отживялелица, вмъкната в чл. 17 на настоящия законопроект. И блажени сж ония от вас, които сметат, че щом като един чиновник даде клетва — и то в името на Бога — че ще служи верно и честно на държавата, че по-нататък нема да има тужда от никакъв надзор, от никаква грижа от страна на държавата над него.

Б. Гърбов (з): Той е бил инспектор!

Д. Нейков (с): Със законопроекта, г. г. народни представители, българския държавен служител се ограничават не само в ония свои функции, когато той е в изпълнение на своята служба, като държавен служител, но нему се отнемат, нему се ограничават и ония права, които той има като гражданин в нашата държава, които имат българските граждани: отнема му се правото да взема участие по един или друг начин в нашия политически или обществен живот.

Най-после настоящия законопроект е реакционен, той е назадничав и затова, защото той посега и върху едно друго священо право на българския държавен служител, на гражданина — право, осветено и от нашата конституция — а именно правото да се сдружава, да се бори срещу своите угнетители.

В. Драганов (з): Да бъде партизанин, да руши директите и да разваля мостовете — това ли искате Вие?

А. Атанасов (к): Вие знаете кои развалят мостовете!

Д. Нейков (с): Г. г. народни представители! Правото за сдружаване на българските граждани, както и свободата им да се събират на събрания, свободата на печата, свободата на словото и т. н. сж една неотемнима част от правата на гражданите в една модерна конституционна държава, за каквато минава нашата държава. Че това е така, по липса на време аз нема да се позовавам на други доводи, ами ще прибегна до постановлението на българската конституция, в чл. 83 на която е казано: (Чете) „Българските граждани имат право да сжставляват дружества без всекакво предварително разрешение, стига само целта и средствата на тия дружества да не принасят вреда на държавния и обществен поредък, на религията и добрите нрави“. Правото на сдружаване, г. г. народни представители, е една необходимост за днешния гражданин, е една необходимост особено за работящите слоеве от обществото, за работниците в частните предприятия и за държавните служалци, тъй както културата и живота из ден в ден сж своето развитие увеличават, тъй да се каже, спянките за съществуването на отделната личност, на индивидуума; с всеки нов ден личността се чувствува слаба сама да се бори със целия оня комплекс от интереси и от условия, които спяват развитието на нейния живот, вследствие на което тя е принудена да прибегва към помощта, към съдействието на себеподобните си, организира се с тях, за да може да даде един по-ефикасен, един по-силен отпор

на ония, които застрашават нейните интереси. Онова, което характеризира живота на XIX-то и XX-то столетия, то е именно организацията, организирането на гражданите от една професия, от близки професии, особено на работническата класа, на държавните наемници, да могат по-ефикасно и по-сполучливо да се борят против своите господари, било частни, било пак държавата.

Некой от земеделците: Какво ще кажете за стачката?

Д. Нейков (с): Аз и за нея ще кажа, само, че вие ще се срамувате!

Б. Гърбов (з): Вие, престъпниците, кога ще се срамите?

Председателстващ Г. Марков: (Звънни) Моля, недейте прекъсва оратора!

Д. Нейков (с): В чл. 85 на законопроекта е казано: (Чете) „Държавните служители, освен ония, които служат в полицията, жандармерията и войската, имат право да се сдружават свободно, за да си помагат и защитават своите професионални интереси, ако принадлежат към личния състав на едно и също ведомство или заемат длъжности от разните ведомства, но от една и съща професия“. С този член, г. г. народни представители, вие осакатява правото на държавните служители да се сдружават и да се борят заедно против такива като вас, които не щат да влезат в тяхното бедствено положение и не щат да го подобрят. С чл. 85, г. г. народни представители, вие отнемате правото на държавните служители от различните професии, от различните ведомства в държавата, да се сдружават и да образуват една по-голема сила за запазване на своите собствени интереси. Това би значило — ако искате един пример — на вас, сдружените земеделци, утре едно правителство от тия, които вие наричате кожодери, да ограничи вашето право на сдружение, напр., да ви каже: имате право да се сдружавате, но само хора от едно село, обаче хората от едно село нямат право да се сдружават с хората от друго село, а още по-малко хората от всички села ще имат право да се сдружават в един общ Земеделски съюз.

Т. Вълчев (з): Вие забравяте, че чиновниците образуват кооперативни дружества.

Д. Нейков (с): Как мислите, г. г. народни представители? Това ще бъде ли едно посегателство от страна на българското правителство върху правото на сдружаване на българските земеделци в един Земеделски съюз, какъвто вие имате днес? И вие, ако ревете и плачете за вашия Земеделски съюз, с какво право проявявате такъв цинизъм към другите категории български граждани и да им отнемате това право на сдружение със същата цел — със цел да се борят за своите интереси, за по-сносно съществуване?

Б. Гърбов (з): Да станат свободни граждани и да се сдружават!

Председателстващ Г. Марков: (Звънни) Моля!

Д. Нейков (с): Настоящият законопроект, г. г. народни представители, е антиконституционен загуй, защото ясният текст на нашата конституция казва, че българските граждани имат право без всякакво разрешение да се сдружават.

В. Драганов (з): Ама не казва за чиновниците!

Д. Нейков (с): Мълчи, бе!

В. Драганов (з): Не ща да мълча!

Д. Нейков (с): Г. председателю! Ограничете тогава и ми дайте възможност да говоря!

Председателстващ Г. Марков: Моля, недейте прекъсва оратора, който има още пет минути да говори!

Некой от демократите: Има още пет минути и вие му ги отнемате!

Д. Нейков (с): (Към В. Драганов) Кажете какво знаеш, за да ти отговоря!

В. Драганов (з): Конституцията не пише за чиновниците да се сдружават.

Председателстващ Г. Марков: Моля Ви се!

Г. Нейков! Имате още само пет минути.

Д. Нейков (с): В чл. 86 е казано: (Чете) „Основателите на всяко сдружение съдържат да представят на надлежния министър за одобрение и в последствие на надлежния окръжен съд за утвърждение устава на сдружението и поименния списък на лицата, които съдържат с натоварени с управлението на това сдружение“. Конституцията ви казва, че българските граждани имат право на сдружение без всякакво предварително разрешение.

В. Драганов (з): Не чиновници!

Д. Нейков (с): Конституцията не прави разлика между гражданите, що се касае до свещените им права и свободи — за печата, за словото, за сдруженията, за събранията конституцията не прави разлика между българските граждани, тя не ги назовава на селяни и граждани, на чиновници и нечиновници; тя ги третира еднакво като български граждани. Конституцията, г. г. народни представители, ви повелява да не посегате върху правото на българския сдружител да се организира; тя не ви дава право да вземате предотвратителни мерки дори със специален закон, за да пречите на държавните наемници да се организират. Тя може да ви даде едно право, а то е: когато чиновниците злоупотребяват със своята организация, когато злоупотребяват със своето положение, като членове на един професионален съюз или общ съюз, какъвто е Съюза на съюзите, да посегне в кръга на законите върху нарушителите на добрите нрави и на законите в страната. Но по никакъв начин вие не можете, още повече предварително, да посегате върху правото на сдружаването на българските граждани. Значи конституцията застава на положението, че всички граждани имат право да се сдружават без всякакво разрешение. И ако става въпрос за преследване на ония, които нарушават добрите нрави и т. п., то да се посегне само върху нарушителите, а не и на всички ония, които безспорно имат правото да се сдружават.

Смешно е тоже, според мене, и положението в чл. 88, според който се забранява на българските държавни служители да вземат участие в стачки и в демонстрации против която и да е власт. Ако вие, г. г. народни представители, сметате, че сте разрешили въпроса за стачките, нека ви кажа — на и живота ще ви потвърди това — че вие горчиво се мамите. Стачки и демонстрации не се правят за кафе, за черните очи, на некого.

Г. Колев (з): Те се правят често пъти от любов към изкуството.

Д. Нейков (с): Когато един чиновник прави демонстрация или прибегва към последното средство за борба — стачката — той в никакъв случай не прави това от любов към изкуството, от любов към стачката.

Некой от земеделците: Безумни глави, като Вас, ги карат да правят стачки!

Д. Нейков (с): Това показва, че този чиновник е в едно невъзможно, в едно непоносимо положение, за да се хвърли в една борба опасна и свързана с тежки последствия преди всичко за него, ако той загуби тази борба, ако загуби стачката.

Председателстващ Г. Марков: Г. Нейков! Времето Ви изтече, свършвайте.

Д. Нейков (с): Ще свърша, г. председателю; дайте ми още 5—10 минути, за да се навакса изгубеното време, което ми отнеха.

Председателстващ Г. Марков: Добре, кажете си заключението.

Г. Колев (з): Тази стачка ви ступи главата!

Д. Нейков (с): Вие не виждате, че тая стачка . . .

Некой от земеделците: Тя ви смачка! (Смех)

Д. Нейков (с): Тя ще смачка вашите глави в края на крайщата. Професионалните сюзии, за които вие разправяте, че сж смачкани, въпреки всичко ще виреят, защото има едни закони в живота, които налагат техното съществуване. И вие не трябва да се самооболщавате, че, като сте вмъкнали в законопроекта опасно положение, че на чиновника е забранено да прибегва до стачки, държавата се е отървала от всекакви стачки. Вземете пример от другите страни. Там сж правени много стачки, там сж губени много стачки от чиновници, държавни служители и работници в частните производства и въпреки туй числото на стачките из ден в ден, от година на година се увеличава. Тъй ще бъде и у нас. И недейте си прави илюзия, че ако вие не премахнете условията, които увеличават недоволството у чиновниците и ги тикат в мизерия и отчаяние, те нема да прибегват, както към демонстрациите и стачки, така и към борба с държавата.

Б. Гърбов (з): Какво мизерно положение? Не може да се отвори вратата и да се влезе от хора, които искат да се назначават за чиновници.

С. Манов (к): Не попречи и на вашата жандармерия да прави стачка.

Председателстващ Г. Марков: Моля Ви се, изтече времето на оратора — оставете го да се изкаже и слезе от трибуната.

Д. Нейков (с): По-нататък, г. г. народни представители, вие отнемате правата на чиновника, които той има като гражданин на държавата, отнемате му ги сж чл. 20 от законопроекта, дето казвате: (Чете) „Държавните служители не могат да бъдат притежатели, издатели или редактори на политически вестници и списания, нито да вземат активно участие в политически партийни агитации и манифестации. Те не могат да упражняват занятии или да заемат длъжности, които сж неприятели или несъвместими със службата или пречат за съвместното и акуратно изпълнение на служебните им обязанности. Така сжщо не могат да бъдат притежатели на парично подпомагана или гарантирана от държавата концесии, да се занимават с адвокатство и търговия, нито да бъдат членове на управителни и проверителни съвети, на банки и търговски дружества“. По-нататък вие, г. г. народни представители, ограничавате правото на чиновниците да вземат участие в политическия живот на нашата страна, да вземат участие в манифестации, като в закона не ни казвате кое нещо ще се смета политическа манифестация, коя е научна манифестация и т. н. Защото политиката не е нещо уединено в нашия живот и в живота на другите държави, тя не е нещо само по себе си, което виси на въздуха или в облаците; тя сдържа в себе си и други елементи от обществения живот. Кое е според вас онова, което ще характеризира една манифестация, като политическа, като научна или като погребална? Ами че в една погребална манифестация една или две личности може да злоупотребят с положението и да й дадат политически характер, да вмъкнат политически елементи в нея, ако на чиновниците е позволено да вземат участие в нея, или случайно, или както и да е, тогаз това ще даде възможност на партизанството у нас да се прояви най-круто и най-брутално спрямо онези чиновници, които сж вземали участие в тази погребална, да кажем, манифестация. По-нататък: защо отнемате правото на чиновниците да участвуват в нашия политически живот? Защото това ще понижи морала и достойнството на българските държавни служители ли? Не. Ако политиката ще понижи техния морал и достойнство, би следвало, че и вие всички тук, които сте в Народното събрание и се занимавате предимно с политика, сте с уронен морал и достойнство, че немате никакъв морал и достойнство. И ако това не е верно за вас, то не може да бъде верно и за българските държавни служители. Или искате да кажете, че политиката ще пречи на непосредствената или специалната служба на българските държавни служители ли? И това не е верно.

Председателстващ Г. Марков: (Звъни) Моля, г. Нейков, свършете вече.

Д. Нейков (с): Свършвам. — Г. г. народни представители! Вие можете да искате от българския държавен слу-

жител — и то след като го гарантирате в стабилността на неговата служба и след като го възнаградите материално — да бъде работоспособен, да бъде предан на своята служба, но в никой случай вие не можете да се месите о неговото свободно време, което той има извън работните часове, които дава на държавата. В тия часове българският държавен служител е свободен, и ако става въпрос за едно предпочитане между един или друг, според мене трябва да се даде предпочитане на онзи български държавен служител, който се интересува от българския политически живот, който се интересува от нашия политически живот, който тише, който чете, който говори на политически теми и взима участие в нашия обществен живот, отколкото на онзи чиновник, който прилича на един капаклия кон, на един бездушен роб, на един човек, който сервилнички само налево надесно, било пред своето начальство, било пред силния на деня партизанин. Безспорно, свободният чиновник ще бъде много по-полезен и на държавата, и на обществото, и специално на своята служба.

Председателстващ Г. Марков: Свърши Ви се вече времето, г. Нейков.

Има думата народния представител г. Минчо Диялянов.

Д. Нейков (с): Той ще бъде тъй добър да ми даде още две минути, за да свърша.

От земеделците: А-а-а!

Некой от земеделците: До утре да говориш, все е туй.

Д. Нейков (с): Г. г. народни представители! Свършвам или слизам от трибуната с един протест срещу ония, които ми отнеха времето, и срещу г. подпредседателя, който позволи да ми се отнеме то, . . .

От земеделците: А-а-а!

Председателстващ Г. Марков: (Звъни)

Д. Нейков (с): . . . и против вашия правилник, който не дава възможност на българския народен представител да се изкаже свободно от висотата на тая трибуна върху злободневните въпроси.

Ю. Вълнов (з): Говорихте 10 минути повече, г. Нейков.

Д. Нейков (с): Не сте ми дали 10 минути повече, ами ми отнехте 10 минути. Вие не ми давате възможност да се изкажа по предмета.

Председателстващ Г. Марков: Дадох Ви възможност да се изкажете.

Моля г. г. квесторите да поканят оратора да напусне трибуната.

Квестор В. Драганов (з): (Отива при оратора на трибуната)

(Скарване между оратора и квестора. Квестора се опитва да сваля оратора от трибуната. Анализат народните представители от левията и деснията около трибуната. Шум. Обиване между народните представители И. Гетов и д-р Й. Фаденхехт)

Б. Гърбов (з): Професор Фаденхехт посега да бие! И това било професор, който ще възпитава младежта!

В. Моллов (д): На него посегнаха. (Шума продължава)

Председателстващ Г. Марков: (Силно звъни) Моля, г-да, идете си по местата. (Шума продължава) Седнете си г. г. народни представители на местата! Г. Нейков! Идете си и вие на местото!

Има думата народния представител г. Минчо Диялянов.

Д. Нейков (с): Това Народно събрание ли е, да не се позволява да си изкаже свободно мнението един народен представител?

Г. Чешмеджиев (с): (Към председателстващия) Моля да се направи бележка на г. Драганова, дето, без да

бъде повикан от Вас, се яви на трибуната да свали оратора.

Председателстващ Г. Марков: Аз неколко пъти му напомних, но той не прекъсна.

Д. Нейков (с): Аз три пъти Ви молих да не ме пресича Драганов; той най-много ме пресичаше.

Председателстващ Г. Марков: Аз наблюдавах и видех, че има и в двете страни вина.

М. Диланов (з): (От трибуната) Г. г. народни представители! Пред вас е сложен законопроект за държавните служаци. Въпроса за държавните служаци е един от най-важните, който вобщие е занимавал нашия Парламент и интелегентния слой на нашето общество. Действително, колкото и добри закони да даде законодателната власт, колкото и ползотворна да бъде нейната дейност, колкото и високо творчество да прояви, ако това нейно творчество не намери един сподвижник, за да бъде приложено в живота на държавата, ако не беше чиновничеството, ако не беше държавния служац, който да приложи създадените закони, то действително на Парламента би останала мъртва. Дори идеални закони да имахме, закони дадени не от обикновени хора, а дадени от Бога, както на Синай, то все пак тези закони, поверени в ръцете на служаци, които не отговарят на своето назначение, не биха допринесли нищо за равния на държавния живот, за напредъка на дадено общество. Института на държавните служаци е десната ръка на държавната власт и като тъй, сериозността на въпроса изисква едно действително сериозно третиране, за да може той да бъде разрешен в един доста подходящ вид, а не да бъде перефразиран от Камара в Камара. (Председателското място заема подпредседателя К. Малев)

В мотивите на законопроекта се изтъква, че още законът от 1906 г. предписва на отделните ведомства да създадат специални законоположения, които да гарантират положението на държавния служац, и се констатира, че досега това, за повечето от ведомствата, не е свършено, не е сторено и благодарение на това, министъра на финансите е възложил на една специална комисия да изработи законопроект и щат за чиновниците, работата на която се свежда главно в четири пункта, означени в самите мотиви: (Чете) „1. Да определи броя на държавните служители по всички ведомства; 2. да приравни по степен и положение съответните длъжности по отделните ведомства; 3. да определи ценза, и 4. да определи заплатата на всека длъжност“. Ние бехме свидетели на работата на тая комисия и на приложението, което стана в последните бюджети. Оказа се, че работата ѝ не е тъй удовлетворителна; затова г. министър на финансите беше принуден да подложи на преработка стореното от тая комисия и като резултат на тая преработка се явява настоящия законопроект и приложените към него таблици за заплатата на държавните служаци.

Една такава сложна материя, каквато е уреждането въпроса за държавните служаци, не може да бъде разрешена дефинитивно в едно такова време, каквото преживяваме — време на силна стопанска криза. Ако в нормално време никой от правителствата не разрешиха дори относително тоя въпрос, то ще бъде наивно да мислим, че тоя въпрос може да бъде разрешен дефинитивно, окончателно, в едно такова време, каквото ние преживяваме. И министър на финансите не си прави илюзия, че разрешава с този законопроект окончателно въпроса за държавните служители, като сам заявява по най-главния въпрос, който се засега в този законопроект: (Чете) „Размерите на заплатите в новите таблици, приложени към законопроекта, сж определени с оглед да бъдат по-постоянни и затова не задобляват напълно дневните нужди, налагани от временната скъпотиа“. Така че от тая именно база аз ще се спра да разгледам тоя законопроект.

Преждеговорившият оратор не отказа, че действително с този законопроект и таблиците се внася значително подобрение в службата на държавните служаци. Това признание е доста точно, за да даде право на този закон да бъде разгледан, приет и внесен в комисии за съответни изменения, каквито биха се наложили.

Службата на държавните служаци зависи всичко от служебната подготовка. В тоя отношение трябва да принаем с присъжрбие, че нашите държавни служаци, че на-

што чиновничеството нема оная подготовка, която изисква положението на дадена служба. Досегащото наше образование, в което центъра на тежестта паднаше върху общо-образователните предмети, върху ония предмети, които действуват главно на ума, на интелекта, без да засегат чувствително практическата подготовка на индивида, на личността — даваше хора, които можеха до известна степен да мислят правилно, да владеят логиката на мисълта, но от друга страна ги правеше хора негодни за творческа работа в практическия живот. Не тъй добре стоеха в тоя отношение дори и ония служаци, които получаваха известна специална подготовка било у нас, било вънка, в чуждите държави. Тия хора, особено ония, които следваха специални науки вън от страната, трябваха да отделят грамална част от своето време, за да изучават език, който тежко малко не, а почти нема никакво значение за практическата дейтелност, когато те се върнат и поемат известна служба в страната; а от друга страна немаха възможност, слушайки висшите науки в странство, да наблюдават непосредствено самия живот, където тая наука е израснала и където се прилага, за да се явят с богати практически познания, които евентуално биха използвали в нашия обществен, в нашия държавен живот. И често пъти тези хора се явяваха може-би добри теоретици, а лоши практики. Не искам да се спирам на конкретни факти из нашия живот, за да покажа как действително често пъти хора с диплома сж вършили кардинални, непростими грешки в областта, където сж били поставени да работят. Новия закон за народната просвета който стъпа на една по-друга база — като центъра на тежестта на бъдещата образователна система се слага на професията, на практическите познания, на познанията не за ума, а на познанията, на практическата дейтелност — ще бъде оня лост, чрез който ние действително в бъдеще ще можем да стабилизираме в служебно отношение нашия служебен персонал.

Главния въпрос в законопроекта относно уреждане службата на държавните служаци, е въпрос за ценза. В чл. 11 от законопроекта се урежда тоя въпрос, като се слага за основа, че може да получи служба само оня гражданин, който има известен образователен и служебен ценз. Това е абсолютна необходимост, г. г. народни представители, за да можем действително да оправдаем всички онези материални и морални средства, които държавата ще пръска, за да подготви своите граждани за известно призвание, за известна служба, за известна дейност в живота. И действително това би требвало да бъде достатъчно, за да може всека една служба да бъде попълнена със съответни служаци.

В законопроекта, обаче сж допуснати още ред условия, които се налагат на отделната личност, за да може да заеме държавна служба. Едно от тези условия е тъй нареченият стаж на държавните служаци и принадлежачето към стажа тъй наречено ученичество, което особено силно е развито в Министерството на железниците. Чл. чл. 7, 8 и 9 уреждат тоя въпрос. Аномално е, във всеки случай, да имаме стаж и да имаме ученичество, пом ние твърдим, че имаме една нова учебна система, която се стреми да подготви личността до такава степен, че да може тази личност непосредствено на другия ден, щом излезе от училището, сама да се нареди като творческа личност в живота, било на частна, било на държавна работа. И това обикване на нашите служби със стаж и ученичество, аз мисля трябва да изиграе вече своята роля, за да дойдем до непосредственото вливане на гражданина от училището в живота. Дори до известна степен, от личните наблюдения, които сж имал, аз твърдя че стажа в много отношения не само че не допринася нещо за закрепване практическите познания на личността, ами, напротив, дори влече вредно, до известна степен покварва личността, преди всичко по простата причина, че стажантът е не добре плащан, дори никак неплащан и в тежките времена, които преживява страната при тая скъпотиа, често пъти бива заставен от икономическа необходимост да макира с своята служба, да дири странични доходи и по този начин излиза, че неговият стаж не е време за едно пълно приложение на неговите морални сили, ами е едно време, където той се мъчи с всички средства да изкара нужното време за стаж, за да получи нужния ценз и да заеме дадена служба. Същото е и с ученичеството. И аз мисля, че е време да се ликвидира с този въпрос, и това до сия момент, докогато действително училищата подготвят служаци, действително годни за дадените служби, би могло да

се разреши по простия начин, като чиновникът или служащия се назначава направо в службата и я заема в най-долния клас до оня момент, когато той даде нужния изпит, ако е ученик, или нужния срок, ако трябва по некой друг начин да даде доказателства, че действително е добил, тъй да се каже, практическата подготовка, с право да заеме дадената служба. Наверно в желанието си да изравни недоразуменията, които биха възникнали с обстоятелството, че на известни служащи се предписва стаж, а на други не, комисията в един от членовете на законопроекта, където се урежда тая материя, предвижда за ония служби, за които нема стаж 6-месечна служба като изпълняющи длъжността, без да бъдат значи редовни държавни служащи. При туй положение, което аз заставам, и тази аномалия би отпаднала, и в такъв случай бихме достигнали до едно значително опростотворяване на службата, без да изгубим твърде много в материално отношение, сир. без да оцетим в значителна степен нашия бюджет.

Друго едно положение, застапено в законопроекта, свързано непосредствено със службата на държавния служащ, е изпита, който се урежда в чл. 12 от законопроекта. Ако изпита — разбирам държавния изпит — на който обикновено се подлагат известна категория от служащите, се прилага така, както повечето досега е прилаган, аз мисля, че ползотворния резултат от него ще бъде тъй малък, че би требвало да се премахне. Ако, обаче, този изпит се видоизмени, ако той се направи изпит на действителните нужди на нашия живот, той действително би могъл да остане и неговото съществуване да бъде оправдано като положение в законопроекта. Досега всичките изпити, които даваха нашите държавни служащи, нашите чиновници, обикновено се отличаваша с една строга теоритичност; на изпита чиновникът обикновено беше длъжен да повтори велико онова, или по-важното от онова, което е учил в гимназията, което е учил в педагогическо училище, което е учил в Университета или в което да било друго висше специално училище. Тоя изпит може да служи на властта само за доказателство, че чиновникът е добил, тъй да се каже, с право известен атестат, но той не може да служи на властта за проверка на действителната способност на чиновника в дадена област. Защото, за да накарате агронома да ви повтори, след няколко годишно служене, целата наука на агрономията от туй геди да има никаква полза за нашия живот, защото тази наука, която той е допесл, ако не остане приложена в нашето земледелско производство, тя не ще даде оня резултат, който е очакван. Ако, обаче, ние дойдем до една нова система на държавните изпити, като от служилите вече в областта на даден стопанствен отрасъл било земледелне, било гори, било минни богатства, поискаме един действително практически държавен изпит, да ни даде доказателства, че сухите познания на науката той може да ги оживи в подземните галерии, че сухите познания на агрономията той може да одухотвори в нашите почви, че сухите познания на горската наука той може да одухотвори в нашите неизползувани гори, такъв именно изпит действително би имал своето значение. И аз мисля, в туй отношение законопроекта трябва да претърпи в комисията известни корекции, като се направи изпита действително едно средство за проверка на действителните познания на личността, а не чрез него да бъде заставена личността да презубри отново всичко онова, което е зубрила в училището и да го каже пред комисията, а в живота да навлезе пак така, както и по-рано.

Службата на държавния служащ е тесно свързана с неговата личност и тъкмо туй оправдава министъра на финансите, също и комисията, че те в законопроекта на много места се докосват до личността на държавния служащ. Мина времето на оня идеализъм, с който нашите служащи се втурваха в живота. Това чувство на беззаветна общественост, което внесоха първите борци за нашата свобода и първите приемници на службите в новата държава, постепенно почна да гасне и напоследък то може-би гори само в сърцата на една незначителна част от нашите държавни служащи; може-би едно единичко сжсловие на учителството и досега остана идеалист в туй отношение. Въпреки тежките условия, при които то живее, при които то работи, все пак, казвам, то можа да запази тоя идеализъм, който може да служи все пак като едно ръководно начало за онова, което би требвало да бъде в нашия живот.

Служебния дълг на държавния служащ е урегулиран главно в чл. 18 на законопроекта, където се обяснява какви лични качества трябва да има всеки държавен служащ. Не може в тоя момент да не констатирам, че именно

държавния служащ в туй отношение е останал тъй назад, че изглежда, какво по законодателен път действително се налага да се вземат мерки, щото неговите лични качества да бъдат подобрени, да бъдат засилени, да бъде поставен той като личност по-високо, за да може действително да носи с достоинство важния пост, който държавата му поверява.

Не е зле да упомена за оная поквара, която напоследък на дълго се стели в средата на държавните служащи. Всеки ден пресата изнася — па не само пресата, ами и сждебни актове и присъди свидетелствуват — че чиновничеството се е поддало на корупцията, на рушветчилика. Дори в оная професия, която се сметаше у нас за най-чиста която и възкашни хора посочваха с пръст, дори в онова сжсловие, което посочваха като сжсловие, което действително носи най-високо знамето на служебния дълг — сждийското сжсловие — не е редко напоследък и в неговата среда да се явяват отделни личности, които изпълзват своя служебен дълг за лични облаги.

В. Власковски (к): Не верваме тая работа; едва ли ще е верно туй!

М. Дилианов (з): Вие можете да не вервате. — Присъдите, които вече сждии имат за такива престъпления, идат да ни кажат, че действително солта обезсолява. И дълг се налага на държавната власт да вземе мерки, за да възстанови престижа на тая власт.

Втора една злина, която твърде широко почва да се проявява всред държавните служащи — това е разврата. Анкетите, правени от инспекторите при всичките ведомства, ще ви дадат един много значителен процент на хора, които се провиняват за разврат. Това явление тоже не може да не се отрази вредно, не може да не се отрази губелно върху дейността на държавния служащ. Мнозина свързват това явление с обстоятелството, че до държавната трапеза у нас е допусната и жената. Може-би до известна степен това да е право. И аз пръв бих вдигнал ръка да се отнеме правото на жената да заема какваго и да било държавна служба, защото всека жена има преди всичко най-високо своето естествено право — да бъде полготвена за майка и да отгледа своите деца дотогава, докато те бъдат годни да влезат непосредствено в живота като творчески личности. А до тоя момент жената ще дойде до своята старост, ще дойде до онова положение, когато тя действително като умствен и физически работник на държавната трапеза се явява негодна. Но имайте пред вид обстоятелствата, при които ние съществуваме, че не всека мома има свой баща, който може да гарантира нейното съществуване до оня момент, когато тя стане жена, че не всека жена има своя мъж, който да гарантира нейното положение на майка, която да може действително да се предаде изключително на своите деца, ние ще бъдем принудени по обществена необходимост, да търпим жената на обществените служби.

В. Власковски (к): Напр. в учителската професия, така ли е, г. Дилианов?

М. Дилианов (з): По-конкретно запитайте.

В. Власковски (к): Вие отричате изобщо правото на жената да участвува в държавните работи.

М. Дилианов (з): Питате за учителката? Дори и за учителката, дотогава поне, докато тя е майка, аз твърдя, че нейната дейност в училището е вредна и за училището, и за самата нея като майка. А дотогава, докато тя не е майка, мене ми се струва, че тя нема оная зрелост, която действително може да я прави една добра учителка.

В. Власковски (к): По тая логика се отрича правото на жената да взема участие в държавните служби.

М. Дилианов (з): И аз мисля, че ако вашето бъдащо общество, ако вашата сжветска власт има нещо, което е, тъй да се каже, за почит, то е това, че вие ще се стремите да направите жената действително свободна, за да може да напреди действително свободни граждани. И тъкмо тая мисъл аз гук поддържам.

В. Власковски (к): Не е верно.

М. Дилинов (з): Поддържам, че обществената необходимост налага действително жената да бъде търпена дълго време още като държавен служац.

Личните качества на държавните служащи са ония, които повдигат неговия труд, които правят неговия труд експедитивен. И, за големо съжаление, аз трябва да констатирам, че труда на нашия държавен служител е твърде малко експедитивен; че труда на нашия държавен служац често пъти не оправдава дори и туй малко, което достига държавата му е давала. Благодарение, както казах, главно на личните качества на чиновника, нашите държавни служби в миналото са се развили така неправилно, че ние сме дошли в нашите държавни учреждения до един бюрократизъм, който спъва функциите на държавната власт; до един излишен канцеларизъм, който често пъти е причина за големи стъжкновения и неприятности, а най-важно — до един канцеларизъм, който тормози твърде много държавния бюджет. Разгърнете държавните бюджети и вие ще видите как постепенно в неколко десетки години първите наши учреждения всека година са роявали по неколко нови и нови, докато дойдем до днешния сложен механизъм, който действително е толкова неподвижен, толкова тромав, че често пъти спъва работата на държавата. Разните бюра, които всека година се образуват при отделните министерства, свидетелствуват именно за тоя бюрократизъм, който се е насадил и който вилнее в нашите учреждения.

Неколко примера са достатъчни, г. г. народни представители, за да ни обяснят, докъде ние сме отишли по пътя на канцеларщината в нашия държавен живот. Аз ще си позволя да приведа само няколко очебиющи факти от личен опит.

През време на войната, когато фронта беше обесял — което г. Костурков не искаше да признае в консултацията, които прави на фронта — при един отпук беше ми възложено да взема 8 кгр. канап от Дирекцията за стопански грижи. С требването, което ми беше дадено от полка, отидох в дирекцията. Преди обед ми казаха, че не се приема; требваше да чакам след обед. Това е първата спънка, първото последствие на канцеларщината в нашия живот. След обед отидох и требваше да обиколя може-би от 10 до 15 стаи, защото всеки чиновник ме прашаше в друг етаж, в друг номер, без да си свърша работата, докато един последен чиновник, при когото бех, ме прати в Главното тилово управление.

Ю. Урумов (з): Тогава, той те е ухътил!

М. Дилинов (з): На другия ден аз требваше да изгубя целия преди обед в Главното тилово управление, за да разбера, че трябва да се върна пак в Дирекцията за стопански грижи при друг един чиновник, който щел да визира моето требване, за да отиде в базисния магазин и да получи този канап. Във всеки случай аз в разстояние на три дни можах да получа нужното разрешение, за да взема този канап. За съжаление, обаче, когато отидох в базисния магазин, оказа се, че канапа се свършил, и войниците требваше да завързват своите подметки пак с тел, както ги връзваха и по-рано.

Друг пресен случай. Преди месец или месец и половина ми изпратих едно фотографическо стъжкло от Прага. Искам да го получа и се явявам в пощенската митница. Връщат ме в другата митница. Отивам там, връщат ме пак назад в пощенската митница. Сутринта комисията имаше заседание и аз требваше да изгубя до обед, без да мога да дойда в комисията. На другия ден отивам — същата история, докато едва на третия ден можах да получа известието, с което требваше да получа самия колет. Явявам се в самата митница и там требваше да обикалям десетина гишета и накрая да ми се устрои един голем скандал, докато получа едно фотографическо стъжкло.

По-пресен случай. Преди няколко дни чакам пред едно от гишетата на пощата, за да изпратя некаква сума. Пред мен чака дама. Тя си подава записа, но чиновника го смачка, понеже не бил правилен и праща дамата да отиде отново на друго гише да чака до купи запис, на трето да купи марки и отново да се върне да чака своя ред, за да може да подаде некаква сума от 300 л., която тя праща на своя наемодател, в къщата на когото живее, понеже по пръв начин било невъзможно да се плати тази сума. Навеждам се и взимам листа, който чиновника смачка и хвърли навън. Оказа се, че дамата забравила в записа да пише „София“, а е писала само улицата и номера на къщата, а имаше толкова много место, където сама мо-

жеше да напише „София“ или пак самия чиновник да напише „София“, обаче чиновника, неговото лично разбиране не позволява да стори това, той хвърля записа и праща дамата да отиде да купи нов запис.

Още много очебиющи примери бих привел, които ни показват до каква степен на недобросъвестност е достигнал държавния служац. И аз, който 13 години служих на държавата, с големо присърбие констатирам всичките тези факти. Зная че всеки от вас, който е имал случай да направи дори най-елементарната справка в което и да е от нашите учреждения, е оставал отвлечен до погнуса в душата си от оня тормоз, който той срещал благодарение на силния канцеларизъм от една страна, а често пъти и благодарение на личните желаниа или нежеланиа на отделните чиновници. Достигнало се е дотам, че за да можете да свършите една обикновена работа в нашите учреждения, непременно трябва да дирите един народен представител от властта, от управляющата организация или да дирите един приятел на чиновника.

Л. Кандев (к): Тъй сте ги научили — какво да ви правим!

М. Дилинов (з): Обикновения посетител се чувства страшно онеправдан, страшно тормозен пред гишето, пред писалищната маса на този чиновник; окаяно е, обаче, положението на невестия, на неукия селянин. Преди няколко седмици в един от коридорите на едно русенско учреждение заварих един селянин, който трепераше от яд, че четири пъти е идвал при един от подначалниците в финансовото управление за една нищожна работа — за да получи обратно крепостния си акт, който бил занесъл там за некаква заверка по служебна работа, и когато го запитаха за тази работа, той ми разказа със сълзи на очи, че му казали да дойде пак до петък, значи след седмица. Вземах този човек и отидох сам да се информирам лично от чиновника. Последния беше толкова груб, че заяви, какво той използва своето служебно време тъй, както намери за добре, и требваше да викам началника му да му обрне внимание, че работата е толкова дребна, че селянинът е требвало да идва не четири пъти от с. Тетово, което е на 25 км. далеч от града, ами първия път е требвало просто да взема номера на крепостния акт и да си направи отметането, когато ще и когато е свободен. Значи още едно доказателство, че положението на онези, който не може да се отръска, който не може да прибегне до покровителството на некой приятел на чиновника, който не може да прибегне до покровителството на некой силен на властта, е действително окаяно. И аз действително намирам, че чиновника не само не е онеправдан в законопроекта относително неговата личност, а би требвало да се употребят още по-строги мерки, за да го накарат действително да работи с по-голема енергия и с по-голема съвестност онази работа, за която държавата му плаща.

Нема да отрека, че има причини, разбира се, и в самата държава, които карат чиновника да бъде често пъти неекспедитивен, да бъде тъй да се каже недобросъвестен. Но струва ми се, че когато държавата действително дава гаранция, че в най-критическите времена, каквито тя преживева се стреми да намери средства, като често пъти посеща твърде чувствително върху производителния слой на страната, за да може да задоволи чиновника, то не би требвало чиновника да злоупотребява с туй право, което му е дала държавата.

Мисля, че въпроса за чиновничеството много трудно може да бъде разрешен тъй, както иска самото чиновничество, ако то не се откаже преди всичко от своя навик да манжира със служебния си дълг, да не използва служебното време тъкмо за целта, за която е поставено на даденото место, и особено ако чиновничеството не се стреми да съкращава формалностите по службата. Защото аз мисля, че често пъти самите чиновници — и то колкото понагоре се отива, толкова повече — се стремят да разширят службата, да разширят служебните си функции и по този начин да се отруват, тъй да се каже, с работа, която става действително непосилна за самите тех. Че действително ние бихме могли да дойдем до едно големо съкращение на службата у нас, може да ни послужи като свидетелство и самата война. Ако през време на войната един щаб на дивизия, един щаб на армия можеше да се помещава в една малка сграда, скована набързо от дъски, а често пъти да се помещава дори в една походна палатка когато в същото време една тилова рота имаше не едно а често пъти няколко помещения: за ротен командир, за

фелдфебел, за взведен командир, за домакинствата на ротата и т. н. и т. н. — то толкова повече сега би могло да се направи доста много за скръпяване на службата и на помещенията, в които службата се извършва. Стига да има за туй нужното желание. Какво виждаме обаче ние в смъсност? Военните шабове, които на фронта се помещаваха в малките бараки и в малки палатки, когато се върнаха, разпростреха се в грамадни помещения — казарми, в грамадни други помещения в населените места и се предадоха на оная своя формалистична работа, на която беха се предавали и преди войната. Същото е и за другите държавни учреждения. При желание действително ние бихме могли да намалим до значителна степен тия канцеларии, които сега засега съществуват у нас. И действително извжнмерно аномално е обстоятелството, че повечето от нашите учреждения сж така устроени, че не само всеки началник, ами всеки подначалник, па дори и всеки писар има свой отделен кабинет. Тоя кабинетизъм е едно голямо зло за нашия държавен живот, специално за нашата държавна служба. Затворен в своя кабинет чиновника не може да бъде контролиран и той се предава на туй занятие, което тжкмо на него е най-приятно; често джти да чете вестници, да води разговори и т. н. Дори малките тия групички от дребни служжаци, които често пжти сж събрани наедно около няколко маси, оставени по този начин без контрол, защото контролата е в кабинета, пред който пази разсилен, дори тези служжаци не могат експедитивно да използват своя труд, защото умствения труд, когато е без контрол и се упражнява масово, е най-непродуктивен, най-непроизводителен. Ако бабите в село се събират на седенка и с песни и приказки, тжй да се каже, ободряват своите пржсти, за да изпредат повече, за да изплетат повече, то, ако оставените няколко чиновнички в една стая, кждето имат да упражняват умствен труд, се предадат на приказки, това значи труда, който им е възложен от държавата, изцело да умре. И доста е сега да отидете насреща в едно от тия учреждения; кждето работят обикновено жени, и вие ще намерите действително положение, което говори твжрде зле за тия служжаци: ще намерите, че и вестници четат, ще намерите и огледаща, ще намерите вжобще всичко, но нема да намерите нужната работа.

Л. Кандев (к): Случайно това може да се срещне некъде, но вие обобщавате, че това е навсякъде така.

М. Дилианов (з): Изключение правя за другарите; те сж работни.

Л. Кандев (к): Не е вжпрос за другарите.

В. Власковски (к): Вие докоснахте само един принцип: участието на жената в държавните работи.

Л. Кандев (к): Не искате да знаете какво е материалното положение на тия хора, колко то е мизерно.

М. Дилианов (з): Аз говоря какво е фактическото положение. Вестници ще четат тогава, когато е време за туй. Вашите работници в захарната фабрика не четат вестници, защото назжбеното колело не им позволява да четат вестници. Едно назжбено колело би требвало да има вжв всека една стая, кждето работят държавни служжаци.

В. Власковски (к): Защо само за жените говорите? Говорете изобщо.

М. Дилианов (з): Не говоря само за жените; аз говоря и за мъжете; говоря общо, но конкретизирам само едно учреждение, кждето имах случай днес да завяря четири жени, които нищо не работят. Тжй че действително труда на служжачите е паднал тжй низко, че би требвало да се вземат мерки да бъде възстановен, да бъде времето използвано най-рентабилно, да бъде времето използвано най-ползотворно. И в туй отношение, ми се струва, законопроекта не е, тжй да се каже, изчерпателен, и в комисиите би требвало тоже нещо да се направи.

Дохождам до централния вжпрос на законопроекта: служебната заплата, вжпроса за таблиците. Ако аз се навжржих с няколко думи вжрху чиновничеството, че манкира сжс свето служебно положение, то момент е сега да кажа няколко остри думи за държавата. Никога до днес държавния служжак не е бил доволен сже заплата до степен, за да се чувства като свободен гражданин

на тая страна. Винаги държавния служжак е требвало да свжршва месеца с големи дефицити. За 13-годишна служба аз нито три пари можах да икономисам, без да сжм човек на разточителството. Това е общо явление за всички държавни служжаци. И мисля, че ако държавата иска от чиновника, щото неговия труд да бъде използван действително за нуждите на държавата, че той трябва да проявява инициатива и добросъвестност, държавата трябва да употреби всичко, за да даде възможност на държавния служжак да се почувствува като личност доволна, като личност, която може да задоволи своите физически и духовни нужди. Това именно ми се струва цени и този законопроект. Само че материята в таблиците е така разпокжсано поставена, та трудно може да се прецени това, което ще получава всеки служжак и да се види дали то действително ще задоволява неговите материални и духовни нужди. Обаче, и аз не мога да не констатирам, че общо взето авторите на таблиците, виспи чиновници от разните министерства, сж били твжрде щедри спремо себе си и своите близки по служба другари, а твжрде скжперици спремо най-долните служжаци — ония, които представляват грамадната маса от държавните служжаци. А ако не духовните нужди, то поне физическите нужди на тия долу и на ония горе сж почти едни и сжци, и следвало би в комисията да се вземат мерки, щото тези два края значително да се доближат. Не сжм, обаче, от ония, който ще искам пжлното приравняване в заплатите всичките държавни служжаци, защото заплатата на държавния служжак зависи от много обстоятелства, зависи преди всичко от образователния ценз. Когато е вжпрос за заплатата на един човек, който е харчил грамадни парични средства и време, за да получи средна и висша наука, ние не можем да го третираме наравно с оня, който е получил само основно или прогимназиално образование; не можем един човек, който има нужния служебен ценз да го таксуваме наравно с оня, на когото липсва този ценз; не можем служжачия, който работи при тежки условия, да го таксуваме наравно с оня, който работи при сравнително по-леки условия; не можем работника или служжачия, който работи в подземните галерии, да го третираме наравно с работника, който работи на открито, на чист въздух в полето. Би требвало дори при определяне заплатата да се вземе едно ново положение, което не е взето в законопроекта и таблиците — семейното положение. Че требвало да дадем действително място и на този принцип при решението вжпроса за заплатите на държавните служжаци ни говори и обстоятелството, че последните сжбития, че скжпотията след войната, действително ни наложи да дойдем до едно плащане на държавните служжаци скжобразно техното семейно положение. Може-би ще се възрази, че държавния служжак еднакво използва времето и еднаква, тжй да се каже, ценност дава на държавата и тогава, когато е семеен и тогава, когато не е, семеен. Но държавата като институт, който се грижи не само за отделната личност, а за съвокупността на своите членове, която се грижи и за подрастящото поколение, за младежта, би требвало действително да даде повече на тоя, който има деца, на семейния с деца, за да гарантира по един прек начин доброто възпитание, доброто отхранване на младото поколение.

Твжрде много преждеговорившите отделиха за скжпотията. Скжпотията е факт — никой не може да я оспорва; но че скжпотията не е явление само в нашия живот — това тоже никой не ще може да оспорва. И дотогава, докогато скжпотията е общо явление в Европа, ние не ще можем да задоволим държавните служжаци до степен, че да не чувствуват тая скжпотия. Все пак в законопроекта ние констатираме, както и ораторите от опозицията констатираха, че в туй отношение е направено известно подобрене. Чудно е, обаче, желанието на едного от тех да спрем износа, за да се борим против скжпотията, при желанието на други от тех да разрешим износа, за да се борим с нея. Явно е, че нито едните, нито другите имат абсолютно право, защото вжпроса за скжпотията не зависи само от износа, а е едно явление комплицирано, зависи от много други обстоятелства; и докато всичките тези условия, които ограничават не, ами сжздават скжпотията, не се премахнат, безспорно, ние ще имаме скжпотия и ще трябва да тжрпим нейните последици.

Както в закона за данжците ние се стремим към един единствен данжк — прогресивно-подоходния, така би требвало и по отношение заплатите на чиновничеството, заплатите на държавните служжаци да дойдем до една единствена сума, която да се плаща на чиновника под

образа на тая заплата. В законопроекта и таблиците, обаче сж допуснати твърде големи отклонения от тая база, които, струва ми се, би требвало в комисията да бъдат сериозно обмислени и, ако е възможно, да се направят някои корекции. Освен заплатата, допуснати сж още много прибавки: месечна прибавка, професионална прибавка, прибавка за разните комисии — въпрос, върху който тоже много може да се говори; след туй прибавка за извънреден труд, нощни, подземни и т. н. В чл. 67 сж допуснати премии и тантиемии за държавните банки и за държавните стопанства — един въпрос, който тоже трябва надълго и нашироко да се обмисли, защото по този начин чрез тези тантиемии ние действително ще наострим, може-би, една част от държавните служалци срещу друга; като създадем тжркания, защото едни облагодетелствуваме, а други онеправдаваме. Та и този въпрос, струва ми се, ще трябва в известна степен да се корегира.

Въпроса за пътните и дневните тоже си остава. Предвиден е и превоз за покщцината. Струва ми се, че този въпрос, макар и тжй уместен, ще отвори вратата, може-би, в бъдаще на някои големи произволи, особено за покщцината на чиновници, които идват от странство — превоз, който е извънредно много скжп, и често пжти чиновниците от странство, може-би, ще искат да пренесат не само багажа си, но и стоки.

Помислено е в законопроекта и за ония семейства, които остават преждевременно без бащи; и на тех е предвидено да бъдат давани безвъзмездно помощи до 5.000 л. Всичко това действително говори, че комисията и правителството сж имали грижата не само непосредствено за самия чиновник, а дори и за неговото семейство, когато то, по известни обстоятелства, бъде принудено да остане без поддржжа.

За чиновниците извън категориите — това говори за една аномалия в уреждане въпроса за държавните служалци въобще. Не би требвало да има тоя отдел извън категориите при едно нормално положение. Би требвало всеки чиновник съобразно условията, при които прилага своя труд, съобразно своята подготовка, да получава известна прибавка, но не да се създават тия извън категории, които тоже внасят един кастов характер в службата на държавните служалци, считам излишни. Струва ми се, че тоже в комисията трябва да се обмисли този въпрос и, ако може, тези хора да влезат в известна категория, а не да останат извън категориите.

Друг въпрос, особено важен, е въпроса за служебния стабилитет.

Д. Нейков (с): Не мерите добре, г. председателю!

М. Дилианов (з): Вие говорихте 15 минути повече, а аз и 5 не сжм преминал още. Сега ще говоря във ваща полча.

Д. Нейков (с): Сжгласен сжм да Ви изслушам с удоволствие и два часа, но правя бележка на г. председателя.

М. Дилианов (з): Не можем ние да искаме от един чиновник да ни даде своя труд, използваван най-пълноотворно, ако не гарантираме служебния му стабилитет. Служебния стабилитет е, тжй да се каже, залог за дееспособността на нашето чиновничество. Чиновник, който знае, че всеки момент може да бъде вземан от единия край на България и пратен на другия, . . .

Л. Кандев (к): По решение на дружбата.

М. Дилианов (з): . . . без да се взема пред вид годишното време, трудностите по превоза, здравостовното състояние на членовете от неговото семейство — тжжв служащ никой път не може да създаде в себе си онзи идеализъм, за който аз говорих в началото на своята реч; не може да бъде подтикнат към такова себеприращие, че действително да се стреми да използва не само служебното време, ами и извън служебното време да употреби за своята служба. И тжкмо тук джлж е на правителството да се погрижи да стабилизира нашето чиновничество. Аз, обаче, бжрзам с няколко думи да заключа, че главната пречка на правителството, за да може да се стабилизира чиновничеството, това е, че то в огромната си маса е разядено от най-долюнпробно партизанство. И това ограничение, което действително се прави в законопроекта по отношение чиновничеството, като се стремим чрез известни мерки да спрем охотата на чиновничеството да издребнява по пътя на партизанските борби, аз намирам за много

уместно, защото ние не можем да очакваме активност, продуктивност от едно чиновничество, което изключително джлжи своето место на чисто партизански подбуди и което по пътя на партизанството ще гради своето бъдаще и бъдащето на страната. А нашето чиновничество до преди войната се водеше от политическите партии тжкмо по пътя на партизаняването; и често пжти в учреждения, където има 3—4-ма чиновници, ние имаме и 3—4 политически лагери; и тези хора често пжти по политически съображения се самоубиваха, се самоизтезаваха и унищожяваха своята дейност. Ако действително убием партизанството в чиновническите среди, ние ще дадем спокойно една база, върху която би могло да се изгради стабилитета на чиновничеството. Аз тжкмо затуй не бих се възпротивил на онези ограничения, които се правят в законопроекта спремо чиновниците, които партизанствуват, които политиканствуват.

Тжърде много се експлоатира по въпроса за стачките. По принцип стачката не е изключена в законопроекта на правителството, защото, ако действително е дадено право на чиновничеството да се сдружава за защита на своите професионални интереси, то фактически значи му е дадено право на протест, а само като висш протест може да бъде и самата стачка. Но стачка тжй практикувана, както се практикуваше досега от държавните служалци — не в защита на техните професионални интереси и не с оглед на техното положение, а по поржчка от политическите клубове — безспорно, такава стачка деморализира чиновничеството, такава стачка разстройва функциите на държавата и такава стачка трябва да бъде осждена.

Като поддржжам по принцип законопроекта, аз моля народното представителство да го гласува, а в комисията да бъдат направени съответните изменения в онези пунктове, които посочих. (Ржкоплескане от земеделците)

Председателстващ Н. Малев: Има думата народния представител г. Иван Пандов.

И. Пандов (з): (От трибуната) Г. г. народни представители! Пред нас е сложен законопроекта за държавните служалци или чиновници. Този социален въпрос е занимавал българските служалци от ред години насам, обаче всички управляващи досега партии сж обещавали на българското наемничество, на чиновниците, да разрешат този толкова важен въпрос, но досега, казвам, нито едно от тези правителства не е могло и не е имало куража да го разреши. Земеделското правителство се нажрби с този въпрос, защото можа да разреши други социални въпроси, които се налагаха да предшествуват този, казвам, толкова голем и важен социален въпрос — чиновническия въпрос у нас. Сжс закона за поземелната собственост правителството разреши един въпрос, който даде възможност на много чиновници, синове на селски и градски чорбаджии, да напуснат канцелариите и да отидат да се предадат на труд, да се предадат на своите стопанства.

В. Власковски (к): Не е тжй, Иванчо!

И. Пандов (з): Този закон за поземелната собственост дойде да даде земя на много маломотни и безмотни и сжс да даде възможност на много чиновници да отидат в производството.

В. Власковски (к): По 2 м. земя и джлбока 1 м.

И. Пандов (з): Сжс закона за трудовата повинност сжщо правителството разреши един от големите въпроси. Този закон създаде маса работа за маломотните и безмотните, особено за работниците. (Смех от левицата.) Той можа да накара българските граждани да построят с хиляди училища, с хиляди мостове и шосета.

В. Власковски (к): Много наедно я караш!

И. Пандов (з): Всички тези въпроси, казвам, дават възможност, щото българския народ да се предаде на труд.

Друг един от големите въпроси, който земеделското правителство прокара и можа да разреши, е, че даде сжщо възможност на българската младеж, на българските граждани да отидат в полето на труда и културата. Това е закона за народната просвета. Закона за народната просвета, г. г. народни представители, измени коренно нашата досегашна просветна политика; той гласна българската младеж в полето на културата и на напреджжа. Закона за на-

родната просвета нема да създава в бъдеще младеж, която както досега, да отива и да се стреми към чиновническата скамейка, към канцеларията, а напътва тая младеж, направлява я към труд, към култура. Вие виждате тази година, че професионалните училища бежа препълнени с кандидати, за да постъпят в тех. Виждате, прочее, че в бъдеще младежта нема да отива да търси служба, а ще се предаде на културен труд, ще се предаде на занятие и ще може да изкарва в бъдеще своята прехрана за себе си и за своето стопанство.

След тези, казвам, три големи мероприятия, които правителството разреши, дойде ред да разреши и чиновническия въпрос, който е сложен днес на вашето просветено внимание.

Н. Пждарев (д): Вие забравихте мероприятияето за санитарното дело!

И. Пандов (з): То още не е разрешено; ще го кажа.

Верно е, че Земледелския съюз в миналото, е поддържал намаление на чиновничеството. Поддръжка го, обаче, и днес. Верно е, че правителството в опозиция е поддържало съкратяване не само службите в държавната машина, но и в заплатите. Но днес, при това мизерно положение, при това положение, създадено от вас, които се обаждаше от десните партии, правителството не може да не се вслуша в гласа на чиновничеството, не може да не му даде онази заплата, която има възможност да даде. Вие, левицата, управляващите партии, създадохте това мизерно положение на чиновничеството, след като ред години го използвахте в партизанската си борба, и днес от тази трибуна плачете за него, защото то е една от устоите на вашите партии. Не само тук, в България, но и на запад юристите поддържат, че чиновническата армия е в състояние да сваля и качва правителствата. И днес, когато ораторите на опозицията плачат за чиновничеството, те не плачат за това, че то ще бъде мизерно платено, а че неговите права, да се организира в политически партии, ще бъдат отнети; те плачат, казвам, защото чиновническата армия — това е основата на политическите партии. И когато днес земледелското правителство внася настоящия законопроект и забранява на чиновничеството то да бъде партизанско, а да гледа само своята према работа, своето према предназначение, естествено е, че с туй се разрушават основите на досега управляващите партии. Вие знаете, че в миналото чиновниците и селските кржчмари сж, които произвеждаха изборите. Остава сега да се даде възможност чрез референдум, што в селата и жените да гласуват за затваряне на кржчмите и по този начин да се отнеме и разруши основата на политическите партии и в селата. На всички буржоазни партии основите в селата сж кржчмарите. Кржчмите сж, които сж служили за коренчета, както на Фердинанда, така и на фердинандовицната. Вие знаете, че в селските кржчми се сееше заблуда и мрак: там се подписваха полици, там се трошеха глави, там се продаваха имоти, и тези кржчми, казвам, в последствие ще трябва да бъдат закрити с един закон, в който да се даде право на жените да гласуват за закриването на кржчмите.

Г. г. народни представители! С настоящия законопроект ние идем да разрешим, казвам, един социален въпрос. Но преди да разрешим този въпрос, на нас се налага да намалим чиновничеството, за да подобрим неговото положение. А у нас чиновническата армия е вербувана от старите партии с единствената цел, за да имат много партизани, подкрепа в случай на избори и на управление.

Л. Кандев (к): Те сега дават декларации.

И. Пандов (з): Вие ги научихте.

Министър д-р Р. Даскалов: Кои дават декларации?

Л. Кандев (к): Чиновниците.

Министър д-р Р. Даскалов: Къде?

Л. Кандев (к): В мината „Перник“.

Министър д-р Р. Даскалов: Недейте разправя подобни неверни работи; недейте, че е срамота!

Л. Кандев (к): 50 л. членски внос!

Министър д-р Р. Даскалов: Не позволяваме в мината

„Перник“ никой да партизанствува. Когато излезне от нея, там да партизанствува.

Л. Кандев (к): Некой много Ви е излъгал, г. министре! Идете и вижте какво става.

Председателствуващ К. Малев: (Звжни) Моля, тишина, г. Кандев!

И. Пандов (з): Земледелския съюз в своето решение, в своя устав, е казал 5 л. за в бъдеще членски внос, а не 12 л. месечно. Вие 12 л. взимате месечно на работниците за партията и 120 л. за вестника, а нашия струва само 50 л.

В. Власковски (к): Вие и детективите карате да дават декларации, да плащат членски внос и да стават ваши партизани. Вие ги насиляте.

И. Пандов (з): Никого не насиляме да стане наш партизанин, нито пак да му вземаме членски внос. Българския народ иде сам и се нарежда под земеделското знаме, защото вижда, че само там е спасението.

От комунистите: А-а-а!

И. Пандов (з): Искам да ви кажа, че в 1911 г., според официалната статистика, сме имали 49.683 държавни чиновници, и 22.668 изборни; всичко през 1911 г. сме имали 72.351 души чиновници. Обаче от създаденото положение през войните се откриха маса учреждения, които погълнаха, разбира се, и маса чиновници и според мнението на Кирил Попов, чиновниците днес в България възлизат на около 85.000 души само държавните; значи, почти двойно сж се увеличили. И днес, когато имаме създадена тая чиновническа армия, която очаква само от държавния бюджет, безспорно е, че държавата ще изнемогне, ще изнемогне и чиновниците. През 1911 г. четох една статистика, която казваше, че в другите страни, напр., в Германия, чиновниците сж 4% в Австрия 2% в Ромъния 5%, а у нас 13%. Това показва, че у нас чиновническата армия, изобщо държавното наемничество се е увеличило, без да е имало причина, без да е имало нужда, държавна необходимост, които да сж предизвикали това увеличение. На много места и в много случаи увеличението ставаше в миналото само по желанието на министрите, по желанието на началниците на отделения, за да създадат служби за своите близки, за своите роднини, за своите приятели партизани. И, както виждате, напоследък земеделското правителство прави всичко възможно, за да ги съкрати. Аз си спомням, че през 1919 г. в бюджетарната комисиия предвидехме 200.000 л. премия на сния чиновници или български граждани, които могат да съкратят преди всичко канцеларската служба, канцеларската работа, а след туй — държавното наемничество. Обаче не се намериха български граждани, които да използват тия 200.000 л. премия от държавата, за да съкратят държавното наемничество, за да съкратят държавната канцеларска работа и да я опростотворят до начин, што днес да разрешим тоя въпрос много по-леко и по-лесно.

В. Мулетаров (к): Нагърби се ти да я опростиш.

И. Пандов (з): Това разбира се, аз не можех да взема, защото надевахме се, че от вашата страна, които сте толкова големи реформатори, щеха да се намерят хора, които да реформират държавното наемничество.

Л. Кандев (к): Когато дойдем на власт, ние ще си организираме тая работа; но вие, които сте, се нагърбили да управлявате, оправете се сами.

И. Пандов (з): Ние сме се нагърбили да управляваме и ще управляваме по начин такъв, какъвто българския народ от 20 години насам е начертал в своята програма, в своя устав. Той е казал, че ще намалим чиновничеството и ще го намалим. Аз се надевам, че днес, когато се приготвяват бюджетопроектите за 1922/1923 финансова година, ще се намалят чиновниците не с 20, но с 30%. Аз се надевам, че най-напред ще бъдат намалени всички ония некадърни чиновници, всички ония чиновници, които сж съдени и подсъдени, всички ония чиновници, които сж богати, които имат възможност да изкарат своето препитание, своята прехрана в полето и в работилниците.

В. Мулетаров (к): Особено детективите ще увеличите.

Х. Ветовски (з): Нужни сж като за Георги Димитров.

И. Пандов (з): Детективите нема да увеличим, а ще намалим државното наемничество. (Глжчка)

Г. г. народни представители! Това намаление, безспорно, не ще може да стане в Министерството на народното просвещение, защото през 1911 г. ние сме имали всичко 12.310 души учители, обаче през настоящата година ние имаме 24.237 души учители. Увеличението е с 11.987 души учители. Значи там, където ние създаваме вече задължително образование до III клас, безспорно не ще стане скъсражение. Но в самото министерство ще може да стане, защото там сж 96 души чиновници, от които 56 души сж само счетоводители в счетоводното отделение. Значи в самото министерство нема оня бюрократизъм, какъвто има в другите министерства. Увеличение има и в Министерството на земледелието, само сжс 734 души. В другите министерства има намаления. За забелезване е, че през 1911 г. в Министерството на правосъдието е имало само една жена на работа; обаче тази година само в счетоводното отделение на Министерството на правосъдието има 14 жени на работа. Във Военното министерство през 1911 г. не е имало нито една жена на работа; днес, обаче, само в счетоводното отделение има 25. За забелезване е, че в счетоводното отделение на Министерството на войната има доста много чиновници — повече от 45. Във всеки случай, аз се надевам че министъра на финансите ще вземе нужните мерки, за да скъсрати и да опростотвори поне счетоводството в страната, като намали државните служаци в това направление.

Некой от комунистите: Вътрешното министерство ще ги намали ли?

И. Пандов (з): Вътрешното министерство не ще ги намали, защото към него спада и народното здраве.

От комунистите: А-а-а!

В. Мулетаров (к): А детективите?

И. Пандов (з): Детективите сж само 50 души, повече не сж. Проверете и ще видите, че по бюджета се полагат 50 души; и толкова се држат.

В. Мулетаров (к): А-а! По бюджета!

И. Пандов (з): Министерството на вътрешните работи през 1911 г. е имало 5.462 чиновника, а сега има 8.028 чиновника. Към Министерството на вътрешните работи се числи и Дирекцията на народното здраве, където напоследък се развива санитарни участъци, които, от 350, ги направихме на 500. Болниците ги развивме с няколко отделения, предвидехме околийски лекари и по такъв начин безспорно е, че ще се повиши персонала във Вътрешното министерство. Миналия път, когато комуниста д-р Данчев говореше тук, . . .

Некой от комунистите: И руснаците сте карали да дават декларации!

Председателстващ К. Малев: (Звжни) Моля, не прекъсвайте!

И. Пандов (з): . . . той нахвърли няколко упреци против санитарния съюз и против руските лекари. Благодарение, че дойдоха руските лекари, за да постъпят в заткнатите крайща на България и да се подобри положението на народа.

В. Власкзвски (к): Я кажи за Големо-Конаре!

И. Пандов (з): Ако лекаря в Големо-Конаре е дал рецепта с 9 грама хинин, трябва да е казано, че трябва да се раздели на 18 праха. Сега въпросът е, каква сигнатура е турена в рецептата. Може всеки прах да е по 50 сантиграма. (Глжчка)

Председателстващ К. Малев: Моля, г. Пандов по таква частни въпроси не трябва да се говори. Не се отвличайте от предмета! Недейте се разправя с тех!

И. Пандов (з): Вие им кажете да не ме прекъсват. Във всеки случай, руските лекари сж една необходи-

мост понастоящем у нас, защото вие ги изпъдихте от Русия, . . .

От комунистите: А-а-а!

И. Пандев (з): . . . а те дойдоха тук. Вашите болшевишки вашите другари ги изгониха, и днес те заемат државна служба там, където българските лекари не желаят да отиват и не искат да заемат тези служби. Руските лекари отиват в новите земи, отиват в Бургазкия окръг, отиват изобщо в провинцията, а българските лекари тук само, в София, сж 242 души! Защо не отидоха да заемат служба в Петричкия окръг, където има само пет души лекари, в Мхстанлийския окръг, където има само четири души лекари?

В. Мулетаров (к): Там имаше един отличен лекар, а вие го изгонихте.

И. Пандов (з): Той самичък се изгони.

В. Мулетаров (к): Помните ли защо го изгонихте? Защото е неприятен на г. Радолова.

И. Пандов (з): На тоя въпрос, за който аз не зная нищо, не мога да Ви отговоря. На всеки добросъвестен служащ ще се даде прилично възнаграждение и прилично место.

Законопроекта, който е внесен от днешното правителство ще бжде гласуван от болшинството, защото е закон на времето и закон, който иде да удовлетвори една належаща нужда, която нужда, казвам, от 20 години насам е повдигната, за да бжде разрешен този въпрос. Обаче тази нужда ще бжде разрешена след като комисията изглади снеси дефекти в законопроекта, който, разбира се, се чувствуват. Аз ще препоръчам според моето разбиране таблицата да се скъсрати от 6 на 3 категории. Защо? Защото мисля, че ние ще направим скъсращения в канцеларските разходи, а пак тук правим по-големи таблици, които ще отнемат възможността на ония, които ги пишат; отнемат възможността на ония комисии, които ще класират чиновниците, . . .

В. Власкзвски (к): (Вжзразява нещо)

И. Пандов (з): Моля Ви се. Аз говоря комисията да има пред вид, щото таблицата, вместо 6 категории да бжде само 3 категории, като I и II категории се смеят да станат една категория, защото е все едно с висше или незавършено висше образование. Мисля, че V и VI категории трябва да бждат една категория, защото сега, според закона за народното просвещение, слехме образованието и нема вече разлика; значи смета се образованието от I отделение до III клас едно, и средното образование с незавършеното средно образование да бждат една категория. Мисля, че по този начин ние ще дадем възможност, щото българския служащ, българското наемничество да бжде по-близо едно към друго и да не се дава възможност на ония, които имат гжвкави гръбнаци, на ония, които правят влечугарство, . . .

Некой от комунистите: И подписват декларации!

И. Пандов (з): . . . да минават от една категория към друга или вобщо да има такъв стремеж, щото да минават от една категория в друга по един начин, недостоеен за българския чиновник.

Независиво от това, вие виждате тук, че III-та категория е разделена на три групи. Защо? Защото комисията, която е изработила тази таблица, се е състояла само от висши чиновници а те сж гледали да оградят повече своите интереси като сж игнорирали интересите на действително истинските чиновници, които не работят повече с ум, а работят повече с физически труд — повече интензивност има в ония чиновници средната ржка, тжй да кажа, на државното наемничество.

Аз ще моля комисията също, когато разглежда настоящия законопроект, да направи една поправка и в чл. 13, там, където се казва, че државния служащ не може да заема две служби в државните учреждения. Да се каже, че не може да заема . . .

(Електрическото осветление изгасва. След 10-минутно чакане)

Председателствуващ К. Малев: (Звѣни) Поради липса на осветление, заседанието не може да продължи.

Министър д-р Р. Даскалов: За петък.

Министър д-р Р. Даскалов: Правя предложение да се вдигне заседанието със същия дневен ред.

Председателствуващ К. Малев: Заседанието се вдига по правилника, за в петък, със същия дневен ред.

Председателствуващ К. Малев: За кога?

(Вдигнато в 6 ч. вечерта)

Подпредседатели: { **Г. МАРКОВ.**
К. МАЛЕВ.

Секретар: **ХР. Ц. ВЕТОВСКИ.**

Началник на Стенографското отделение: **Т. Гълъбов.**